

La creació d'una genealogia femenina mitjançant la traducció: Maria-Mercè Marçal i Montserrat Abelló

Caterina Riba Sanmartí

Universitat de Vic. Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes
Carrer de la Laura, 13. 08500 Vic
caterina.riba@gmail.com

Resum

Aquest article se centra en l'obra de dues poetes i traductores catalanes, Montserrat Abelló i Maria-Mercè Marçal, que s'han servit de la traducció com a estratègia per establir una filiació literària amb escriptores d'altres llengües i tradicions: Sylvia Plath i Adrienne Rich en el cas d'Abelló, i Anna Akhmàtova i Marina Tsvetàieva en el de Marçal. L'article s'interessa per les crítiques envers el cànon realitzades des del moviment feminista, que ha evidenciat la manca d'autores reconegudes, i examina el paper que la pràctica de la traducció ha tingut en la creació del cànon, atès que la selecció d'obres que el formen transcendeix fronteres i llengües.

Paraules clau: cànon literari; traducció; Maria-Mercè Marçal; Monika Zgustova; Montserrat Abelló; genealogia femenina.

Abstract. *The creation of a female genealogy through translation: Maria-Mercè Marçal and Montserrat Abelló*

This article focuses on the work of two Catalan poets and translators, Montserrat Abelló and Maria-Mercè Marçal, who used translation as a strategy to establish a literary affiliation with writers of other languages and traditions: Sylvia Plath and Adrienne Rich in the case of Abelló, and Anna Akhmatova and Marina Tsvetaeva in Marçal's. The article considers challenges to the literary canon from a feminist perspective, which has highlighted the dearth of female authors among the writers who are considered canonical. The study also examines the role translation has played in the creation of the canon, given that the selection of works that form the corpus transcends borders and languages.

Keywords: literary canon; translation; Maria-Mercè Marçal; Monika Zgustova; Montserrat Abelló; feminine genealogy.

Sumari

1. La traducció de poetes anglosaxones al català: Sylvia Plath i Adrienne Rich per Montserrat Abelló 2. La traducció de poetes russes al català: Anna Akhmàtova i Marina Tsvetàieva per Monika Zgustova i Maria-Mercè Marçal	3. El concepte de traducció de Maria-Mercè Marçal i Montserrat Abelló Referències bibliogràfiques

Un dels problemes de les escriptores és la dificultat d'inserir-se en la tradició, precisament a causa de la manca de dones en el cànon literari. Segons el que explica el crític literari Harold Bloom a *The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry*, publicat l'any 1973, la literatura progressa gràcies a l'ansietat de la influència, és a dir, a la guerra entre «pares» i «fills» literaris, mitjançant la qual un poeta s'afirma com a tal invalidant d'alguna forma els seus predecessors. Aquesta visió de la història literària suscita una reacció abrandada de les teòriques feministes nord-americanes, que fan notar que es tracta d'una tesi que no es pot aplicar en el cas de les escriptores, i, com que el cànon és aclaparadorament masculí, la relació que mantenen els escriptors i les escriptores amb la tradició no és simètrica.

En resposta a Bloom, les pensadores feministes creen durant la dècada de 1970 una contrateoria de l'ansietat de la influència, que estableix que les escriptores no s'afirmen a partir de la rivalitat entre elles, sinó «gràcies a» les seves predecessores o «en diàleg amb elles». Llavors apareixen nombrosos estudis entorn del cànon (Meyer Spacks 1975, Moers 1976, Showalter 1977, Olsen 1978, Gilbert i Gubar 1979) i des del moviment feminista s'elabora un corpus alternatiu, en el qual es presenta una relació d'obres de gran qualitat literària escrites per dones.

Aquest plantejament té una certa repercussió entre les files catalanes. Maria-Mercè Marçal i Montserrat Abelló segueixen de molt a prop el pensament feminista anglosaxó i n'introdueixen a Catalunya algunes de les nocions clau. La recuperació d'autores caigudes en l'oblit i la introducció de noves escriptores mitjançant la traducció són algunes de les aportacions més importants de Marçal i Abelló fruit del contacte amb el pensament feminista nord-americà. A Maria-Mercè Marçal i Montserrat Abelló devem, a més de la seva obra poètica, la traducció al català d'autores procedents de la tradició anglosaxona, francesa i russa, desconegudes o poc accessibles a Catalunya. En aquest article ens centrarem en la introducció en les lletres catalanes de Sylvia Plath i d'Adrienne Rich gràcies a les traduccions d'Abelló, i de les poetes Anna Akhmàtova i Marina Tsvetàieva, traduïdes per Marçal juntament amb Monika Zgustova.

1. La traducció de poetes anglosaxones al català: Sylvia Plath i Adrienne Rich per Montserrat Abelló

Montserrat Abelló és la introductora a Catalunya de moltes escriptores procedents de la tradició anglosaxona. Tot i que va néixer a Tarragona l'any 1918, Abelló passà la infantesa viatjant a causa de la feina del seu pare, que era enginyer naval, i la primera paraula que aprengué va ser *swing* (que significa 'gronxador' en anglès), quan es trobava a Londres (Carné 2008). El gran domini d'aquest idioma li ha permès traduir obres de l'anglès al català i viceversa, així com realitzar algunes traduccions de l'anglès al castellà i autotraduir la seva pròpia obra, com en el cas de l'antologia *Fifty Love Poems* (2014). Abelló afirma: «Sempre m'estimo més fer jo mateixa les traduccions a l'anglès o al castellà de la meua pròpia obra» (Carné 2008).

La vida de Montserrat Abelló recorre les vicissituds del segle xx, del qual ha estat un testimoni d'excepció. Durant la República, la seva família s'instal·là a Barcelona i ella començà a estudiar Filosofia i Lletres, carrera que no va poder acabar perquè hagué de marxar a l'exili amb el seu pare. Primer van anar a França, després a Anglaterra i, finalment, s'assentaren a Xile, país en el qual roman-gueren vint anys i on Abelló va conèixer el seu marit, amb qui tingué tres fills. No tornà a Barcelona fins als anys seixanta. Llavors, amb quaranta-tres anys, va publicar el seu primer llibre, prologat per Joan Oliver, que portava per títol *Vida diària* (1963), i que va suposar l'inici d'una dilatada producció. També va reprendre els estudis universitaris que havia abandonat a causa de la Guerra Civil, que acabà a l'edat de cinquanta-set anys.

La seva feina de traductora tingué lloc, especialment, a partir dels anys vuitanta. Abelló es va proposar traduir l'obra de dones poetes, una tasca que ella considerava absolutament necessària: «Les dones no teníem referents femenins: fora d'Emily Dickinson, no es traduïa la poesia de dones» (Carné 2007: 188). Una afirmació contundent a la qual afegeix: «He traduït la poesia de dones perquè he volgut fer-les conèixer. Si no les hagués traduït jo, no hi serien» (Carné 2007: 190). Abelló opinava que el cànon literari no la representava i va decidir posar-hi remei. La poeta i traductora afirma: «No tenia cap cànon. Vaig acabar de fer-me'l en publicar *Cares a la finestra*» (Noguera i Plantada 2008).

Per elaborar *Cares a la finestra* (1993), l'antologia de poetes de parla anglesa traduïdes al català, Abelló dugué a terme una àrdua labor de documentació: va consultar antologies en llengua anglesa a les biblioteques de l'Institut Britànic i de l'Institut Nord-americà de Barcelona, va comprar llibres en biblioteques especialitzades a Londres i es va deixar assessorar per altres poetes i per especialistes en literatura. *Cares a la finestra*, publicada per AUSA l'any 1993, va significar, en paraules de Francesc Parcerisas, un admirable acte d'«espionatge poètic» (Parcerisas 2009: 103). Gràcies a Abelló, es pogué accedir des de Catalunya a nous referents literaris, a models diferents dels del cànon oficial.

D'entre les traduccions d'Abelló en destaca sens dubte la de l'obra de Sylvia Plath, una poeta amb qui compartia sensibilitat. La poesia de Plath era turmentosa i descarnada, molt diferent de la dels seus contemporanis. La mort

del seu pare, l'abandonament del seu marit per una altra dona, la dificultat de compaginar la maternitat amb les seves ambicions literàries, i una fragilitat i una vulnerabilitat extremes, són alguns dels aspectes que configuren un univers poètic personal i intransferible que fascinà Abelló. El *coup de foudre* tingué lloc en un viatge a Anglaterra a les acaballes dels setanta, pocs anys després de la mort de Plath:

Vam anar a Bristol a visitar el poeta i professor Toni Turull, ens va parlar de Plath i em va regalar *Winter Trees*, que em va agradar molt: per primera vegada veia corroborada, a través dels seus poemes i els seus diaris, la meua manera d'entendre la poesia, perquè ella també dóna molta importància al pes de la paraula. (Carné 2007: 193)

Abelló va proposar la traducció de Plath al català a Edicions del Mall, editorial fundada el 1973 per Maria-Mercè Marçal i un petit grup de poetes joves, que acceptaren el projecte i publicaren *Arbres d'hivern* el 1985 (volum en què també s'incloué un llarg poema a tres veus titulat «Tres dones», escrit anteriorment). El 1994 Columna va publicar *Ariel*, que Abelló traduí amb Mireia Mur. El volum *Sóc vertical. Obra poètica 1960-1963* aparegué a Proa l'any 2006. En aquest darrer llibre, Abelló va presentar bona part de l'obra poètica de Plath, perquè el període comprès entre 1960 i 1963 fou extremament productiu, sobretot després de separar-se del seu marit, Ted Hughes. L'únic llibre de Plath que no ha traduït al català és *The Colossus*, el primer recull de poemes de la nord-americana. Tal com Abelló explica a la introducció de *Sóc vertical*, *The Colossus* va ser exclòs del volum perquè, literàriament, «no tenia la mateixa qualitat» que la resta de poemaris (Plath 2006: 13).

El fet de disposar de la pràctica totalitat de la poesia de Plath traduïda permet que els lectors i lectores catalans s'endinsin en l'univers literari de l'autora, puguin seguir-ne l'evolució i el creixement, i possibilita que, des de Catalunya, s'avaluï la contribució de Plath a la història de la literatura. Si això és així, no és només a causa de la quantitat de versos traduïts, sinó que es deu al fet que ens trobem davant del que Àngel Crespo considera «traduccions ideals», és a dir, aquelles que se sostenen per si mateixes i que passen a enriquir la literatura de recepció (Crespo 1995: 5). En una entrevista al diari basc *Gara*, Abelló afirma: «Traducir es incorporar a la llengua» (Noguera 2011: 55). Els poemes de Sylvia Plath traduïts al català tenen entitat pròpia i un valor literari indiscutible sense el qual no haurien arrelat en la cultura meta. En paraules de l'estudiosa Pilar Godayol:

Abelló porta Plath a la llengua catalana en un intent d'introduir la poesia anglosaxona escrita per dones a casa nostra i de dotar d'aliment i sang nova el nostre cànon, com també de vindicar la necessitat de reconstruir una genealogia del coneixement en femení. (Godayol 2009: 334)

Abelló també traduí el llibre *Atlas d'un món difícil* (1994), d'una altra escriptora nord-americana, Adrienne Rich, una de les principals ideòlogues i poetes feministes del segle xx, que morí l'any 2012. Rich li envià el llibre quan Abelló

preparava l'antologia *Cares a la finestra* perquè hi inclogués alguns dels seus poemes, però Abelló va decidir no fer-ho i convertir la traducció de Rich en un nou projecte de futur:

Em va agradar molt el llibre, però li vaig dir que no podria ser perquè ja estava tancada i a més, jo pensava que aquests poemes no lligaven gaire amb el conjunt de la temàtica de l'antologia i que es mereixien ser publicats íntegrament. (Carné 2008)

Així va començar un intercanvi epistolar entre les poetes del qual sorgí una sincera amistat. *Atlas d'un món difícil*, publicat per Edicions de la Guerra, es va presentar el 1994 amb una intervenció de Maria-Mercè Marçal, per a qui Rich fou un referent ineludible. Rich, jueva de classe mitjana, va ser educada perquè formés part de l'elit intel·lectual del país. L'any 1951 guanyà el premi de poetes joves de Yale i publicà el seu primer llibre, *Change of World*. Poc després es casà amb un professor de Harvard i a trenta anys ja tenia tres fills. Les seves ambicions es van veure truncades per les obligacions de mare i esposa, un paper imposat que l'ofegava i contra el qual es rebel·là, tal com reflecteixen els poemes del llibre *Snapshots of a Daughter-in-Law* (1963). D'altra banda, la ruptura amb la concepció tradicional de família la va portar a explorar noves formes de relacionar-se, entre les quals hi havia l'amor entre dones, expressat de manera explícita a *21 Love Poems* (1977).

Abelló i Rich van cultivar la seva relació a distància i no es conegueren en persona fins el setembre de 2007, en un diàleg literari que portava per títol «Women's Words without Borders», organitzat per l'Institut Ramon Llull i celebrat a la Universitat de Nova York. A la crònica de l'esdeveniment, Carles Torner explica:

La nit abans les dues poetes havien sopat plegades, i havia estat una nit exultant: com si ja s'haguessin trobat abans, em deia Abelló, com si es coneguessin de molt de temps, tanta era la confiança i l'alegria de trobar-se. (Torner 2008)

Segons el relat de Torner, l'interès d'Abelló per Rich es devia tant a la seva actitud vital com a la seva poesia:

No només el compromís vital que hi ressonava —amb el moviment dels drets civils, amb l'alliberament de les dones, amb els drets de gais i lesbianes—, sinó també l'atenció als detalls de la vida quotidiana, el relleu que donava als relats de vides considerades minúscules, poc significatives, invisibles. (Torner 2008)

La traducció és, per a Abelló, una mà estesa, una forma d'establir lligams i generar un espai d'intimitat. La poeta era professora d'anglès en un centre de Barcelona i els llibres que ha traduït no responen a encàrrecs professionals, sinó a projectes que ha dut a terme amb il·lusió i entusiasme durant el seu temps lliure. Així, ha escollit sempre ella mateixa qui volia traduir d'acord amb les seves preferències literàries, interessos i afinitats. El darrer llibre que ha traduït (juntament

amb Noèlia Díaz-Vicedo) ha estat *Raó del cos*, publicat amb el títol *The Body's Reason* (2014). Es tracta del poemari pòstum de Marçal i el primer recull d'aquesta poeta que trobem traduït íntegrament en llengua anglesa.

2. La traducció de poetes russes al català: Anna Akhmàtova i Marina Tsvetàieva per Monika Zgustova i Maria-Mercè Marçal

Les traduccions que Maria-Mercè Marçal féu d'Anna Akhmàtova¹ i Marina Tsvetàieva responen a la vocació d'oferir les obres d'aquestes poetes russes al públic català, una activitat que formava part d'un projecte vital més ampli de recuperació de veus femenines i de creació d'una genealogia d'escriptores. Com Abelló, Marçal escollí escriptores amb les quals compartia afinitats, però la forma de procedir va ser totalment diferent. Per començar, Marçal desconeixia per complet la llengua russa. Tingué notícia d'Akhmàtova i Tsvetàieva mitjançant Monika Zgustova, una amiga seva de nacionalitat txeca. Zgustova li va presentar una selecció de poemes, dels quals va fer una primera traducció literal al català, i treballaren juntes a partir d'aquell material. Zgustova relatà anys després de quina forma havia nascut la iniciativa i com treballaven:

«És un material preciós», va dir al final. «Mira, aquí canviarem aquest verb, i aquí, aquest adjectiu...»

«Vols que te'n faci cinc cèntims, de la mena de versos?», vaig preguntar.

«No cal. Saps què? Llegeix-m'ho en rus, a veure com sona.»

Mentre ho llegeixo, Maria-Mercè escolta atentament, pren uns quants apunts i reflexiona en veu alta:

«Això és un alexandri, això un decasíl·lab.» (Zgustova 2004: 9-10)

Zgustova explica que per traduir les dues poetes russes Marçal es va documentar a consciència. Buscà bibliografia sobre les escriptores a París, una ciutat que visitava sovint per investigar sobre Renée Vivien, la protagonista de la seva única novel·la. Seduïda per Akhmàtova i Tsvetàieva, Marçal se submergí amb avidesa en la seva obra, íntimament vinculada a unes personalitats excepcionals i a una època tremendament convulsa. Marçal escorcollà llibreries i biblioteques per absorbir les escriptores i les seves circumstàncies i impregnar-se'n, fins al punt de sorprendre la seva amiga: «A l'hora d'explicar-me les seves lectures, el rigor de la investigació de la poeta em deixa parada. Ha llegit sobre les poetes quasi tot el que s'ha publicat!» (Zgustova 2004: 11).

A més de la traducció, Marçal va dedicar a les poetes una ponència (que es publicà el 1998 a *Cartografies del desig* i el 2004 a *Versions d'Akhmàtova i Tsvetàieva*) en la qual recorria les vides de les dues autores. L'experiència del dolor i la força per sobreposar-se a una situació extrema (les dues guerres mundials, l'exili interior o exterior, la repressió política, la mort de fills i filles, etc.) foren traslladades als seus versos. De la mateixa manera que a l'obra de Marçal, l'as-

1. Anna Akhmàtova és el nom de ploma d'Anna Gorenko.

pecte vivencial cobrava una gran importància. En el seu escrit sobre les poetes russes, Marçal diu:

Malgrat la radical diferència de to i d'estil entre totes dues escriptores, que reflecteix fidelment unes profundes diferències de personalitat, el lligam indescindible entre vida i obra, més en concret, entre biografia i textos, és un distintiu comú a la figura d'Anna Akhmàtova i Marina Tsvetàieva. Bona part dels seus poemes poden ser entesos com les pàgines d'un peculiar dietari, d'un dietari, no cal insistir-hi, d'una extraordinària qualitat. (Marçal 1998: 158)

L'interès de Marçal per aquestes escriptores la va portar a la traducció com una forma d'acostar-s'hi i d'oferir i difondre una troballa que creia que havia de compartir. Marçal no especificà ni justificà les seves decisions de traducció ni en pròlegs ni en introduccions. L'edició de *Rèquiem i altres poemes*, d'Anna Akhmàtova, publicada el 1990, duia com a pròleg un text del poeta nord-americà d'origen soviètic Joseph Brodsky, que obtingué el Premi Nobel de Literatura el 1987, nou anys abans de morir. Aquest text, datat el 1982 i originalment en anglès (traduït al català per Jaume Aubareda), evoca el magnetisme de la figura d'Anna Akhmàtova i n'analitza l'estil; però, atès que es tracta d'un escrit que ja existia i que fou convertit en pròleg, no fa esment de la traducció de Marçal i Zgustova.

Tampoc no es fa referència a les traductores en el pròleg de *Poema de la fi* (Tsvetàieva 1992), escrit per Efim Etkind, crític i traductor rus exiliat a França d'ençà del 1974 i gran especialista en Tsvetàieva. El text se centra en el context literari rus en què escrigué la poeta i en els elements innovadors de la seva forma de tractar la ruptura amorosa. Malgrat que el pròleg d'Etkind (traduït per Zgustova) fou encarregat per l'editor i escrit per a l'ocasió,² tampoc no aborda en cap moment la qüestió de la traducció. L'única referència a la feina de les traductores és una nota molt breu que apareix a *Rèquiem i altres poemes*, en la qual Marçal i Zgustova expliquen que tant la tria com l'ordre dels poemes, que no és cronològic, corresponen a les preferències de les traductores, que amb la seva elecció pretenen «facilitar al lector una visió global de l'evolució temàtica i formal de l'autora» (Gorenko 1990: 25). Tota la informació de què disposem respecte a la manera de treballar de les traductores procedeix del text de Zgustova que acompanya l'edició de *Versions d'Akhmàtova i Tsvetàieva*, publicada sis anys després de la mort de Marçal.

La manca de comentaris traductològics no és exclusiva de les traduccions d'Akhmàtova i Tsvetàieva. Marçal també traduï *La dona amagada* (1985), de Colette; *El tret de gràcia* (1990), de Marguerite Yourcenar; *L'oneiropompe* (1992), de Leonor Fini, i alguns poemes de Renée Vivien, inserits en la novel·la *La passió segons Renée Vivien* (1994), i cap d'aquestes vegades dóna compte de les seves decisions de traducció. Dolors Udina considera que, per a Marçal, la traducció era una extensió de la seva activitat intel·lectual:

2. Informació facilitada per Monika Zgustova.

La dedicació a la traducció per part de Marçal no va tenir prou importància al llarg de la seva vida perquè li fes plantejar-se la mecànica, la filosofia i els paranys i viaranys que s'amaguen darrere aquesta tasca. Per ella, penso, traduir esdevé una manera de donar veu a dones amb una vida i una escriptura molt potents i incorporar-les al riu de la tradició de la literatura catalana escrita per dones. (Udina 2008: 208)

Com en el cas d'Abelló, Marçal tenia una professió (era professora d'ensenyament secundari) i la labor traductora la duia a terme motivada per la seva curiositat intel·lectual i com a part de la seva militància. Marçal s'interessà especialment per escriptores que exploraven experiències molt importants en la seva vida i poc tractades en literatura, com el lesbianisme o la maternitat, o pels grans temes universals plantejats des d'una òptica femenina. Segons Godayol, «Marçal escull a consciència les autores i les obres que tradueix. A banda de la solidaritat i la militància, es mou per la sensibilitat i la fascinació que sent per la seva trajectòria literària» (2007: 276).

La llibertat amb la qual Marçal i Abelló van portar a terme les seves traduccions i el fet que no estiguessin subjectes a obligacions de caràcter contractual o comercial ens permet observar com integren les traduccions en els seus projectes literaris i en la seva militància feminista, i quina era la seva concepció de la tasca traductològica.

3. El concepte de traducció de Maria-Mercè Marçal i Montserrat Abelló

El fet que ni Marçal ni Abelló justifiquin les seves decisions de traducció més enllà de la tria de les escriptores indica que, per a elles, es tracta d'una eina més al seu abast que els permet aprofundir en el compromís amb la llengua catalana i el moviment feminista. La traducció no és un objectiu en si mateix, sinó que forma part d'un gran projecte: l'elaboració d'una genealogia femenina, d'una filiació literària d'escriptores en la qual es poguessin empeltar. En el pròleg de *Memòria de l'aigua*, Marçal teoritza i fa explícita la seva pretensió de crear vincles entre escriptores i d'establir unes coordenades per emprendre un viatge en comú (1999: 9-10), una ambiciosa iniciativa que té les arrels en la ginocrítica nord-americana. El fet que el català sigui una llengua minoritària també porta Marçal i Abelló a recuperar escriptores procedents d'altres tradicions, de manera que la traducció es converteix en un instrument imprescindible.

El model teòric que planteja la ginocrítica respon a les necessitats de les feministes nord-americanes davant una realitat històrica determinada: la de la societat patriarcal que impera als anys setanta als Estats Units. I cal tenir en compte que en aquells moments comença la transició democràtica a Espanya després de quasi quatre dècades d'un règim dictatorial, masclista i repressiu. Es tracta d'una època especialment convulsa en tots dos països, durant la qual els moviments feministes es van servir del terme «dona» (i «escriptora»), concebut com a entitat biològica, per dur a terme la seva lluita per l'emancipació. Aquesta aproximació ha estat qüestionada posteriorment per teòriques com Mary Jacobus (1979), o Toril Moi (1985), que la titllen d'essencialista i reductora. A més, a *Sexual/Textual Politics*,

Moi canvià l'angle en la discussió sobre el cànon literari. Segons ella, la discussió rau no en quins autors i autores hi incloem, sinó si és pertinent que existeixi el cànon en si mateix, una institució literària que funciona de forma despòtica i que no podria ser representativa encara que ho pretengués, perquè, a fi de ser operatiu, el cànon no pot ser il·limitat, de manera que sempre hi haurà col·lectius que en quedaran exclosos (1985: 78).

Tanmateix, el concepte de «genealogia femenina» no és exactament un cànon alternatiu, sinó una nova forma de gestionar la recepció de la tradició. Ni Abelló ni Marçal rebutgen les grans obres de la literatura escrites per homes, i no presenten la seva selecció d'autores ni com a exhaustiva ni com l'única vàlida. Simplement assenyalen que tota tria implica un biaix ideològic i exposen obertament el seu criteri en l'elecció de les autores que reivindiquen. En qualsevol cas, si bé alguns dels conceptes amb els quals les teòriques feministes treballen durant els anys setanta i vuitanta han quedat superats, les traduccions de Marçal i Abelló mantenen la vigència, perquè la qualitat literària de la seva feina transcendeix el context històric en què es produeix.

La falta d'explicacions de la seva tasca com a traductores es pot deure, a més del fet que es tracti d'una activitat al servei d'un gran projecte, al poc desenvolupament en què es troba llavors la traductologia. Marçal mor jove, precisament en el moment que els estudis de traducció guanyen terreny i s'implanten a les universitats. Simultàniament proliferen els articles i els llibres en els quals es posa en relleu que qualsevol traducció subscriu una ideologia i que traduir implica necessàriament manipular. Atès que la labor del traductor no és neutra, els qui avui exerceixen aquesta professió solen justificar les seves decisions davant els lectors i lectores. És possible que Marçal, sempre atenta a les noves tendències de pensament, s'hagués pronunciat sobre les seves traduccions si no ens hagués deixat tan jove. No obstant això, ens trobem en el terreny de l'especulació i per tant no té sentit aprofundir en aquesta reflexió.

Sobre Montserrat Abelló, disposem de nombroses entrevistes en què s'aborda la qüestió de la traducció, especialment a partir de 2008, any que va fer noranta anys i rep el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i el Premi Nacional a la Trajectòria Professional i Artística. D'entre les converses amb Abelló, destaquen les de Carné (2007, 2008), Noguera i Plantada (2008), Noguera (2011) i Godayol (2012). D'aquestes converses es desprèn que Abelló concedeix molta importància a la seva activitat de traductora, tot i que afirma que treballa d'una manera intuïtiva i que no coneix les diferents teories de traducció:

La veritat és que no les conec gaire, perquè és una qüestió més aviat moderna. M'agradaria conèixer-les per curiositat intel·lectual, però no perquè hi cregui massa. Penso que, de traduir, se n'aprèn traduint i coneixent les llengües a fons. (Carné 2007: 188).

Val la pena recordar que la traducció poètica té les seves especificitats. Traduir versos d'una llengua a una altra implica una reescriptura que té com a objectiu produir un artefacte literari irreductible que funcioni estèticament per

mèrits propis i que mantingui alhora l'essència de l'original. Una traducció poètica aconseguida té un component creatiu molt important que la situa en una zona fronterera propera a la producció literària pròpia. Marçal s'embarca en una traducció del rus sense ni tan sols conèixer la llengua, de manera que ha de construir els poemes de nou juntament amb la seva amiga Zgustova. La proximitat entre traducció i producció també s'evidencia, per exemple, en el fet que Abelló inclogui en el seu llibre de poemes *Al cor de les paraules* les traduccions al català de May Sarton, Alice Walker, Adrienne Rich, Margaret Atwood, Anne Sexton, Susan Griffin i Sylvia Plath, i la traducció a l'anglès d'un poema de Maria-Mercè Marçal. Abelló i Marçal integren la traducció en la seva dedicació a la llengua i a la literatura i no donen més explicacions sobre les seves estratègies de traducció que les que donen sobre les seves estratègies de creació.

Referències bibliogràfiques

- ABELLÓ, Montserrat (1963). *Vida diària*. Barcelona: Joaquim Horta.
- (1993). *Cares a la finestra: 20 dones poetes de parla anglesa del segle xx*. Edició, traducció i pròleg de Montserrat Abelló. Sabadell: Ausa.
- (2014). *Fifty Love Poems*. Traducció de Montserrat Abelló. Editat per Ester Pou. Prefaci d'Helena Buffery. Londres: Francis Boutle Publishers.
- AKHMÀTOVA, Anna; TSVETÀIEVA, Marina (2004). *Versions d'Akhmàtova i Tsvetàieva*. Traducció de Maria-Mercè Marçal i Monika Zgustova. Barcelona: Proa.
- BLOOM, Harold (1973). *The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry*. Nova York: Oxford University Press.
- CARNÉ, M. Elena (2007). «Montserrat Abelló, passió per traduir». *Quaderns. Revista de Traducció* 14, p. 183-196.
- (2008). «Entrevista a Montserrat Abelló per Elena Carné». *The Barcelona Review*, número especial «Aniversari Montserrat Abelló». [Consulta: 4 octubre 2013]. <<http://www.homenatge.barcelonareview.com/ent1.html>>
- COLETTE (1985). *La dona amagada*. Traducció de Maria-Mercè Marçal. Sant Boi: Llibres del Mall.
- CRESPO, Ángel (1995). *Lección inaugural del Curso para Extranjeros de la Universidad Pompeu Fabra. 18 de abril de 1995*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- FINI, Leonor (1992). *L'oneiopompe*. Traducció de Maria-Mercè Marçal. Barcelona: Edicions de l'Eixample.
- GILBERT, Sandra; GUBAR, Susan (1998) [1a edició en anglès: 1979]. *La loca del desván. La escritora y la imaginación literaria del siglo xix*. Traducció de Carmen Martínez Gimeno. Madrid: Cátedra.
- GODAYOL, Pilar (2007). «Maria-Mercè Marçal: traducció 'entre dones'». A: CODINA, Francisc (ed.). *Ricard Torrents. Scientiae patriaeque impendere vital*. Vic: Eumo, p. 273-281.
- (2009). «Sylvia Plath per Montserrat Abelló». A: *Discurso sobre fronteras – fronteras del discurso: estudios del ámbito ibérico e iberoamericano*. Lask (Polònia): Oficyma Wydawnicza Leksem, p. 333-342.
- (ed.) (2012). *Converses amb catalanes d'avui*. Vic: Eumo Editorial.
- GORENKO, Anna (1990). *Rèquiem i altres poemes*. Traducció de Maria-Mercè Marçal i Monika Zgustova. Pròleg de Joseph Brodsky. Barcelona: Edicions 62.

- JACOBUS, Mary (ed.) (1979). *Women writing and writing about women*. Londres: Croom Helm.
- MARÇAL, Maria-Mercè (1994). *La passió segons Renée Vivien*. Barcelona: Columna.
- (1998). «Com en la nit les flames. Anna Akhmàtova-Marina Tsvetàieva». A: *Cartografies del desig. Quinze escriptores i el seu món*. Editat per Maria M. Marçal. Barcelona: Proa, p. 157-192.
- (1999). «Pròleg». A: *Memòria de l'aigua. Onze escriptores i el seu món*. Editat per Lluïsa Julià. Barcelona: Proa, p. 9-24.
- (2014). *The Body's Reason*. Traducció a l'anglès de Montserrat Abelló i Noèlia Díaz-Vicedo. Londres: Francis Boutle Publishers.
- MEYER SPACKS, Patricia (1975). *Female Imagination*. Nova York: Knopf.
- MOERS, Ellen (1976). *Literary women*. Nova York: Garden City.
- MOI, Toril (1985). *Sexual Textual Politics*. Nova York: Routledge.
- NOGUERA, Laia (2011). «Montserrat Abelló. Poeta». *Mugalari* (suplement de cultura del diari *Gara*), (1 juliol), p. 54-55.
- NOGUERA, Laia; PLANTADA, Esteve (2008). «Entrevista a Montserrat Abelló». *The Barcelona Review*, número especial «Aniversari Montserrat Abelló». [Consulta: 4 octubre 2013]. <<http://www.homenatge.barcelonareview.com/ent2.html>>
- OLSEN, Tillie (1978). *Silences*. Nova York: Seymour Lawrence.
- PARCERISAS, Francesc (2009). «Montserrat Abelló traductora, amb motiu dels seus 90 anys». *Quaderns. Revista de Traducció* 16, p. 101-103.
- PLATH, Sylvia (1985). *Arbres d'hivern*. Traducció de Montserrat Abelló. Barcelona: Edicions del Mall.
- (1994). *Ariel*. Traducció de Montserrat Abelló i Mireia Mur. Barcelona: Columna.
- (2006). *Sóc vertical. Obra poètica 1960-1963*. Traducció de Montserrat Abelló. Barcelona: Proa.
- RICH, Adrienne (1994). *Atlas d'un món difícil*. Traducció de Montserrat Abelló. València: Edicions de la Guerra.
- SHOWALTER, Elaine (1977). *A literature of their Own. British women novelists from Brontë to Lessing*. Princeton: Princeton University Press.
- TORNER, Carles (2008). «Montserrat Abelló i Adrienne Rich, poetes sense fronteres». *The Barcelona Review*, número especial «Aniversari Montserrat Abelló». [Consulta: 4 octubre 2013]. <<http://www.homenatge.barcelonareview.com/ct.html>>
- TSVETÀIEVA, Marina (1992). *Poema de la fi*. Traducció de Maria-Mercè Marçal i Monika Zgustova. Pròleg d'Efim Etkind. Barcelona: Edicions 62.
- UDINA, Dolors (2008). «L'altra mirada que perfà la pròpia: Maria-Mercè Marçal com a traductora». *Reduccions* 89/90, p. 207-217.
- YOURCENAR, Marguerite (1990). *El tret de gràcia*. Traducció de Maria-Mercè Marçal. Barcelona: Edicions B.
- ZGUSTOVA, Monika (2004). «Maria-Mercè Marçal tradueix poesia russa». A: AKHMÀTOVA, Anna; TSVETÀIEVA, Marina (2004). *Versions d'Akhmàtova i Tsvetàieva*. Traducció de Maria-Mercè Marçal i Monika Zgustova. Barcelona: Proa, p. 9-13.